

**FONEMATIK ESHITUVNING BUZILISHI VA UNING BOLALAR NUTQ
RIVOJLANISHIGA TA'SIRI**

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

*Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediya) yo'nalishi 1 bosqich talabasi.*

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD *Utbasarova Umida Mexmanovna*

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada fonematik eshituv buzilishining mohiyati, ildizlari va bolalar nutq rivojlanishiga ta'siri o'rganilgan. Fonematik eshituv - bu nutq tovushlarini ajrata olish, farqlash va tahlil qilish qobiliyati bo'lib, u bolaning nutqiy, til va kognitiv rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maqolada fonematik eshituv buzilishining belgilari, sabablari, tashxislash usullari hamda profilaktika va korreksion ish yo'nalishlari yoritilgan. Bolalarda fonematik eshituvning etishmasligi nutqning barcha tarkibiy qismlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi, o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishda qiyinchiliklar keltirib chiqarishi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: fonematik eshituv, nutq rivojlanishi, fonematik idrok etish, nutqiy buzilishlar, logopedik aralashuv, nutq terapiyasi

Kirish Fonematik eshituv - bu bolaning atrofidagi odamlar nutqini to'g'ri idrok etish, undagi tovushlarni farqlash va tahlil qilish qobiliyatidir. U bolaning nutq rivojlanishining eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Fonematik eshituvning yetarli darajada rivojlanmaganligi nutqning barcha tarkibiy qismlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa o'z navbatida bolaning kommunikativ faoliyatini cheklab, uning maktabda o'qish va ijtimoiy moslashuvida qiyinchiliklarga olib keladi.

Fonematik eshituv buzilishi nutq terapiyasi amaliyotida eng ko'p uchraydigan muammolardan biri bo'lib, u ko'pincha dislaliya, umumiy nutqiy

yetishmovchilik, fonetik-fonematik nutqiy yetishmovchilik va disleksiya kabi buzilishlar bilan birga keladi.

Fonematik eshituvning ahamiyati va rivojlanish bosqichlari

Fonematik eshituv bolaning nutq rivojlanishida quyidagi ahamiyatga ega:

- Nutq tovushlarini to'g'ri talaffuz qilishni ta'minlaydi
- So'z tarkibidagi tovushlarni tahlil qilish va sintez qilish imkoniyatini beradi
- O'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat

qiladi

- Grammatik qurilmalarni to'g'ri idrok etishga yordam beradi

Fonematik eshituvning rivojlanishi bir necha bosqichlarda amalga oshadi:

· Birinchi bosqich (1-2 yosh) - nutqiy va nutqiy bo'lmagan tovushlarni farqlash

- Ikkinchi bosqich (2-3 yosh) - turli fonemalarni farqlash

· Uchinchi bosqich (3-4 yosh) - tovushlarning so'z tarkibidagi o'rnini aniqlash

- To'rtinchi bosqich (4-5 yosh) - fonematik tahlil va sintez qilish

Fonematik eshituv buzilishining sabablari va belgilari

Fonematik eshituv buzilishining asosiy sabablari:

· Organik sabablar (eshituv analizatorining shikastlanishi, markaziy asab tizimining patologiyalari)

· Funktsional sabablar (kasalliklar, psixologik travmalar, noqulay muhit sharoitlari)

- Aralash sabablar

Fonematik eshituv buzilishining belgilari:

- O'xshash tovushlarni farqlay olmaslik (masalan, s-sh, z-zh, k-t)
- So'z tarkibidagi tovushlarni noto'g'ri idrok etish
- Tovushlarning ketma-ketligini eslab qolishda qiyinchiliklar
- Og'zaki nutqni tahlil qilish va sintez qilishda muammolar
- O'qish va yozishda xatolar

Fonematik eshituv buzilishining nutq rivojlanishiga ta'siri

Fonematik eshituvning yetishmasligi bolaning nutq rivojlanishiga quyidagi ta'sirlarni ko'rsatadi:

Fonetik tomonga ta'siri:

- Tovushlarning noto'g'ri talaffuzi
- O'xshash tovushlarni almashtirish
- Tovushlarni o'tkazib yuborish yoki qo'shib talaffuz qilish

Leksik tomonga ta'siri:

- So'z boyligining cheklanganligi
- Yangi so'zlarni o'zlashtirishda qiyinchiliklar
- So'z ma'nolarini noto'g'ri talqin qilish

Grammatik tomonga ta'siri:

- So'z shakllarini noto'g'ri qo'llash
- Gap qurilmalaridagi xatolar
- Sintaktik konstruksiyalarni idrok etishda qiyinchiliklar

Tashxislash va korreksion ish yo'nalishlari

Fonematik eshituv buzilishini tashxislash quyidagi usullar yordamida amalga oshiriladi:

- Eshituv qobiliyatini tekshirish
- Fonematik idrok etishni baholash
- Nutqiy tahlil va sintez qobiliyatini aniqlash
- Psixologik-pedagogik tekshiruv

Korreksion ishning asosiy yo'nalishlari:

- Eshituv diqqatini rivojlantirish
- Fonematik idrok etishni shakllantirish
- Tovushlarni tahlil qilish va sintez qilish ko'nikmalarini o'rgatish
- Nutqiy eshitishni takomillashtirish
- O'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish

Xulosa Fonematik eshituv bolaning nutq rivojlanishining asosiy shartlaridan biri bo'lib, uning buzilishi nutqning barcha tarkibiy qismlariga salbiy

ta'sir ko'rsatadi. Fonematik eshituv buzilishining o'z vaqtida aniqlanishi va tegishli logopedik aralashuv bolaning nutqiy muammolarini bartaraf etish, maktabda o'qish va ijtimoiy moslashuvini yaxshilash imkonini beradi. Korreksion ish tizimli va muntazam ravishda olib borilishi, bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Levina R.E. "Nutq buzilishlarining asoslari" - Moskva: Pedagogika, 1968. - 367 bet.
2. Filicheva T.B., Cheveleva N.A. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq kamchiliklari" - Moskva: Prosvesheniye, 1993. - 223 bet.
3. Jukova N.S., Mastiukova E.M., Filicheva T.B. "Nutq terapiyasi" - Yekaterinburg: ARD LTD, 1998. - 320 bet.
4. Lalaeva R.I., Serebryakova N.V. "Maktabgacha yoshdagi bolalarda fonetik-fonematik nutqiy yetishmovchilikni korreksiya qilish" - Sankt-Peterburg: SOYUZ, 1999. - 184 bet.
5. Tkachenko T.A. "Agar bolalar noto'g'ri talaffuz qilsa" - Sankt-Peterburg: Detstvo-Press, 1999. - 112 bet.
6. Vlasova T.A., Pfafenrodt A.N. "Fonematik eshituvni rivojlantirish" - Moskva: ВЛАДОС, 1997. - 156 bet.
7. Shashkina G.R. "Logopedik ish: bolalar nutqiy kamchiliklari" - Moskva: Akademiya, 2005. - 240 bet.